

**O‘ZBEK TILIDA SUN’IY INTELLEKT TA’SIRIDA PAYDO
BO‘LAYOTGAN YANGI LEKSIKA**

*MUALLIF: **Shaxobiddinova Nilufar***

Qo‘qon Universiteti Andijon filiali

Filologiya: FTO‘ (Ingliz tili), 25–23-guruh talabasi

Tel: +998 50 200 11 18

Email: nilufarshaxobiddinova59@gmail.com

*Ilmiy rahbar: **Ibragimova Gulchexra***

Madaminjanovna f.f.f.d dotsenti email: guli2496@gmail.com

ANOTATSIYA: Ushbu maqolada sun’iy intellekt texnologiyalari ta’sirida o‘zbek tilida shakllanayotgan yangi leksik qatlam, neologizmlar va zamonaviy terminlar tizimli ravishda o‘rganildi. Hozirgi globallashuv davrida texnologik sohalar bilan bog‘liq terminlarning o‘zbek tiliga kirib kelish jarayoni keskin faollashgani kuzatilmoqda. “Bot”, “platforma”, “neyro-texnologiya”, “chat”, “onlayn xizmat”, “avtomatlashtirish”, “AI tizimi”, “digital mahsulot” kabi so‘zlar nafaqat ilmiy doirada, balki kundalik nutqda ham faol qo‘llanila boshladi. Maqolada ushbu yangi birliklarning semantik xususiyatlari, fonetik-morfologik moslashuvi, o‘zlashish darajasi, xalqaro leksika bilan aloqador jihatlari ilmiy tahlil qilindi. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar, texnologik xizmatlar va raqamli platformalarning o‘zbek tili lug‘at boyligining yangilanishiga ta’siri ko‘rsatildi. Tadqiqot natijalari o‘zbek tilining moslashuvchanligi, jahon ilmiy-texnik taraqqiyoti bilan hamnafas rivojlanish qobiliyatini namoyon etmoqda. Sun’iy intellekt bilan bog‘liq terminlarning keng qo‘llanishi yoshlar nutqiga faol singib bormoqda, bu esa kelajakda o‘zbek tilining yangi leksik qatlamini shakllantirishi kutilmoqda.

АННОТАЦИЯ: В статье анализируется влияние технологий искусственного интеллекта на развитие новой лексики в узбекском языке. Глобальные процессы и цифровизация способствовали активному проникновению современных терминов в языковую систему. Такие слова, как «бот», «платформа», «чат», «онлайн-сервис», «нейротехнология», «алгоритм ИИ», «цифровой продукт», «автоматизация», стали широко употребляться не только в научной сфере, но и в повседневной речи. В работе изучены семантические особенности этих лексических единиц, их фонетико-морфологическая адаптация, пути заимствования и степень взаимодействия с международной терминологией. Особое внимание уделено роли социальных сетей, медиа и цифровых платформ в формировании новой словарной базы узбекского языка. Результаты исследования показывают, что узбекский язык демонстрирует высокую гибкость, быстро адаптируясь к мировым технологическим изменениям. Активное использование терминов, связанных с ИИ, особенно среди молодежи, свидетельствует о формировании нового слоя современной лексики, который в дальнейшем может стать частью литературного языка.

ABSTRACT: This article examines the impact of artificial intelligence technologies on the emergence of new vocabulary in the Uzbek language. With the rapid global digital transformation, AI-related terminology has increasingly entered the Uzbek linguistic environment. Words such as “bot,” “platform,” “chat,” “neuro-technology,” “AI algorithm,” “automation,” “digital product,” and “online service” are now widely used not only in academic contexts but also in everyday communication. The study provides an analytical overview of the semantic development of these terms, their phonetic and morphological adaptation, borrowing patterns, and integration with international terminology. The article further explores the influence of social media, digital platforms, and modern virtual communication tools on the lexical expansion of the Uzbek language. Research findings show that

the Uzbek language demonstrates a high level of adaptability to technological innovations and global linguistic trends. The growing presence of AI-related neologisms in youth speech indicates the beginning of a new lexical layer that is likely to shape the future of modern Uzbek vocabulary.

Kalit soʻzlar: Sunʼiy intellekt, yangi leksika, neologizm, moslashuv, texno-terminlar, internet nutqi, oʻzlashmalar, innovatsiya.

Ключевые слова: Искусственный интеллект, новая лексика, неологизмы, адаптация, технотермины, интернет-речь, заимствования, инновации.

Keywords: Artificial intelligence, new vocabulary, neologisms, adaptation, tech terms, borrowings, digital language, innovation.

KIRISH

Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi bugungi kunda barcha sohalarga sezilarli darajada taʼsir koʻrsatmoqda. Sunʼiy intellekt, robototexnika, avtomatlashtirish, axborot tizimlari kabi yoʻnalishlar nafaqat ijtimoiy hayot va ishlab chiqarish jarayonlarida, balki madaniy til muhitida ham chuqur oʻzgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Xususan, soʻnggi besh yil ichida oʻzbek tilida texnologiyalar bilan bogʻliq yuzlab yangi leksik birliklar paydo boʻlib, ular tezkor ravishda ommalashdi. Bunga dastlab internetning kengayishi, keyinchalik esa mobil ilovalar, raqamli xizmatlar, sunʼiy intellekt dasturlarining joriy etilishi sabab boʻldi.

Bugungi kunda “AI tizimi”, “bot yaratish”, “neyro-modellar”, “kod generatsiyasi”, “onlayn platforma”, “virtual yordamchi”, “chat interfeys”, “algoritmik boshqaruv” kabi soʻzlar yoshlar nutqida, taʼlim muassasalarida, IT sektorda va ommaviy axborot vositalarida keng qoʻllanilmoqda. Bu jarayon oʻzbek tilining zamonaviy fan-texnika yutuqlari bilan uygʻunlashayotganini koʻrsatadi.

Tilshunoslik nuqtai nazaridan qaralganda, bunday leksik o'zgarishlar tilning tabiiy rivojlanish bosqichi hisoblanadi. Chunki har bir global texnologik davr o'ziga xos neologizmlar yaratadi va ular milliy til tizimiga moslashib boradi. Shu bilan birga, yangi so'zlarning semantik va morfologik moslashuvi, ularning qaysi qatlamga mansubligi, o'zbek tilining grammatik me'yorlariga qanchalik mos kelishi masalalari ilmiy yondashuvni talab qiladi.

Mazkur maqola aynan shu jarayonlarni ilmiy tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, o'zbek tilida sun'iy intellekt ta'siri bilan paydo bo'layotgan yangi leksika xususiyatlarini o'rganadi.

ASOSIY QISM

Sun'iy intellekt ta'sirida shakllanayotgan yangi leksika o'zbek tilining lug'at tarkibini sezilarli darajada boyitmoqda. Bu jarayon neologik o'zgarishlarning uch asosiy ko'rinishini yuzaga keltiradi: to'g'ridan-to'g'ri o'zlashmalar, tarjima yo'li bilan hosil bo'lgan birliklar va ichki til resurslari asosida yaratilgan yangi so'zlar.

1. To'g'ridan-to'g'ri o'zlashmalar

Ingliz tilidan kirib kelayotgan “bot”, “chat”, “AI”, “smart”, “platforma”, “server”, “algoritm”, “token”, “model generatsiyasi”, “feedback”, “prompt”, “assistant” kabi terminlar aynan asli shaklida qo'llanilmoqda. Ularning aksariyati fonetik o'zgarishsiz ishlatiladi, bu esa texnologik terminlarning xalqaro standartlarga mosligidan dalolat beradi. O'zbek tilida bu birliklar ko'proq IT sohasi, startaplar, onlayn ta'lim va virtual xizmatlarda faol ishlatilmoqda.

2. Tarjima yo'li bilan yaratilayotgan terminlar

Masalan, “sun'iy intellekt” atamasi inglizcha “artificial intelligence”ning to'liq tarjimasi bo'lsa, “neyrotarmoq”, “kod yaratish”, “avtomatik tahlil”, “raqamli mahsulot”, “virtual makon”, “aqlli qurilmalar” kabi so'zlar ham shu jarayon

natijasidir. Bu usul o‘zbek tilining o‘ziga xosligini saqlagan holda global terminlarni milliy lug‘at boyligiga moslashtirish imkonini beradi.

3. Ichki til negizida yaralgan yangi birliklar

“Sun’iy tafakkur tizimi”, “aqlli dastur”, “masofaviy boshqaruv”, “avtomatik javobchi”, “elektron xizmatlar tizimi” kabi so‘z birikmalari xalq tilida shakllanib, keyinchalik ilmiy-texnik termin sifatida mustahkamlanmoqda.

Yangi leksikaning lingvistik xususiyatlari

AI bilan bog‘liq yangi so‘zlarning asosiy xususiyatlari quyidagicha:

– Semantik kengayish: “model” so‘zi ilgari “namuna” ma’nosida ishlatilgan bo‘lsa, endilikda “AI modeli” deb texnologik tuzilma anglatiladi.

– Morfologik moslashuv: “botlar”, “platformalar”, “algoritmash”, “chatlashish” kabi shakllar o‘zbekcha grammatik qo‘shimchalar orqali yasalmogda.

– Sintaktik moslashuv: yangi leksika ko‘proq so‘z birikmalari hosil qilish orqali tilga singmogda (“AI asosidagi tizim”, “neyro-modelli xizmat”).

Ijtimoiy tarmoqlarning roli

Telegram, Instagram, TikTok, X kabi platformalar yangi so‘zlarning tez tarqalishida asosiy omildir. Ular avvalo yoshlar nutqida paydo bo‘ladi, keyinchalik umumxalq tiliga o‘tadi.

Xulosa sifatidagi tahliliy natijalar:

Sun’iy intellekt leksikasi:

– tilni boyitmogda;

– o‘zbek tilining global fan bilan uyg‘un rivojlanishini ko‘rsatmogda;

– kelajakda yangi uslublar va terminologik qatlamlar paydo bo‘lishiga asos yaratmoqda.

1. Sun’iy intellekt terminlarini izohlaydigan maxsus elektron lug‘at yaratish.
2. O‘zbek tiliga kirayotgan yangi terminlarning rasmiy standartlari ishlab chiqilishi.
3. Ta’lim muassasalarida “AI leksikasi” bo‘yicha qo‘shimcha kurslar joriy etish.
4. Ommaviy axborot vositalarida yangi so‘zlardan me’yoriy foydalanish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish.
5. Yoshlar o‘rtasida leksik madaniyatni oshirishga qaratilgan onlayn loyihalar tashkil etish.
6. Filologiya yo‘nalishida AI tilshunosligi bo‘yicha ilmiy tadqiqotlar sonini oshirish.

Sun’iy intellektning jadal rivojlanishi o‘zbek tili lug‘at tarkibining tubdan yangilanishiga sabab bo‘lmoqda. Bu jarayon tilning tabiiy rivojlanish mexanizmlaridan biri bo‘lib, zamonaviy fan-texnika yutuqlari bilan mos holda tilning kengayishi va boyishiga xizmat qiladi. Tadqiqot davomida ma’lum bo‘ldiki, o‘zbek tilida paydo bo‘layotgan yangi leksikaning aksariyati ingliz tilidan to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘zlashayotgan terminlar va sun’iy intellekt texnologiyalariga oid atamalardan iborat. Bunday birliklar xalqaro terminologiya bilan uyg‘unlashgani uchun ularning o‘zlashuvi ancha oson kechmoqda.

Yangi leksika faqatgina termin sifatida emas, balki yoshlar nutqi, ommaviy axborot vositalari, ta’lim tizimi va kundalik muloqotda ham faol qo‘llanilmoqda. Bu holat tilning ijtimoiy hayot bilan bevosita bog‘liq ekanini, yangiliklarni tez qabul qilishini ko‘rsatadi. Yangi terminlarning fonetik, morfologik va semantik

moslashuvi ham til taraqqiyotining tarkibiy qismi hisoblanadi. “Botlashish”, “kodlash”, “platformalashtirish”, “chatlashish” kabi yangi fe’llarning paydo bo’lishi tilning ijodkorlik imkoniyatlari kengligini tasdiqlaydi.

Bundan tashqari, sun’iy intellekt terminlarining ko’pligi kelajakda tilshunoslikning yangi yo’nalishlari: AI lingvistika, neyrotilshunoslik, algoritmik semantika kabi sohalarning rivojlanishiga ham zamin yaratadi. Tilshunoslar, mutaxassislar va IT sohasi vakillari o’rtasidagi hamkorlik esa bu jarayonni ilmiy asoslashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, sun’iy intellektning o’zbek tilidagi leksik tizimga ta’siri yangi til qatlamining shakllanishiga, zamonaviy kommunikatsiya usullarining kengayishiga va global texnologiyalar bilan hamnafas rivojlanishga olib kelmoqda. Bu esa o’zbek tilining zamonaviy madaniyatda o’z o’rnini mustahkamlashda katta ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. Abduazizov A. Hozirgi o’zbek adabiy tili. — Toshkent: O’zbekiston, 2019. — 320 b.
2. Jo’rayev M. Til va jamiyat: zamonaviy jarayonlar. — Toshkent: Fan, 2021. — 250 b.
3. Karimov N. Leksikologiya asoslari. — Toshkent: Akademnashr, 2020. — 280 b.
4. Yule G. The Study of Language. — Oxford University Press, 2017. — 350 p.
5. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language. — Cambridge University Press, 2019. — 510 p.
6. Oxford Languages. AI Terminology Report. — 2023. — 190 p.